

Leszek Krajkowski

RODOWÓD FILOZOFA MICHAŁA SOBESKIEGO

Michał Sobeski – to jeden z czterech założycieli Uniwersytetu Poznańskiego, nazwanego pierwotnie Wszechnicą Piastowską. W dniu odzyskania przez Polskę niepodległości, 11 listopada 1918 roku, spotkali się czterej, związani z Poznaniem, przedstawiciele polskiej nauki: lekarz Heliodor Święcicki, archeolog Józef Kostrzewski, ksiądz – historyk Stanisław Kozierowski i filozof Michał Sobeski. Postanowili utworzyć w Poznaniu uczelnię o statusie uniwersyteckim. Wszechnica otworzyła swe podwoje 7 maja 1919 roku, a Michał Sobeski został jej profesorem zwyczajnym i dziekanem Wydziału Filozoficznego.¹

Urodził się 3 września 1877 roku w Pleszewie. Na chrzcie św., udzielonym mu w tamtejszym kościele parafialnym 25 listopada, otrzymał trzy imiona: Michał, Joachim i Józef. Był synem Edmunda Sobeskiego, sędziego sądu powiatowego w tym mieście, i Pauliny z Ulatowskich h. Jastrzębiec. Rodzicami chrzestnymi byli: Dionizy Sobeski, dziadek Michała, i Józefa Hulewicz z d. Ulatowska, siostra jego matki, żona Stanisława Hulewicza, właściciela Kościanek. Świadectwo maturalne uzyskał w 1897 w Gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu. W ciągu następnych pięciu lat studiował na uniwersytetach w Monachium, Lipsku, Getyndze, Berlinie i Wrocławiu. Przedmiotem jego studiów początkowo było prawo, a następnie chemia i inne nauki przyrodnicze oraz filozofia. Doktorat z filozofii, w zakresie psychologii eksperymentalnej, na podstawie pracy „O złudzeniach zmysłu dotyku”, uzyskał w 1903 roku. Badania prowadził za pomocą skonstruowanego przez siebie aparatu. Dalszą działalność naukową kontynuował w Genewie, Florencji, Rzymie i Paryżu, koncentrując się na problematyce estetycznej. W 1908 został członkiem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Pracę habilitacyjną pt. „Uzasadnienie metody obiektywnej w estetyce” przedstawił na Uniwersytecie Jagiellońskim w 1910 i tamże został zatrudniony na stanowisku docenta. W 1915 zamieszkał w Poznaniu. Był współorganizatorem Towarzystwa Wykładów Naukowych, przekształconego w 1918 w dwuletnie kursy naukowe. Wykładał filozofię

---

¹ „Polski słownik biograficzny” t. 39, Warszawa-Kraków 1999-2000, s. 461-462, biogram autorstwa Anny Jamroziakowej, oraz teże „Michał Sobeski – życie i dzieło” [w:] Michał Sobeski: „Wokół filozofii i teorii sztuki”, Wydawnictwo PTPN, seria „Klasyki Nauki Poznańskiej”, t. 54, Poznań 2011, s. 9-39.

sztuki i historię filozofii. Jako profesor Uniwersytetu Poznańskiego kierował I Katedrą Filozofii. Od 1920 przewodniczył Komisji Filozoficznej PTPN. Prowadził intensywną działalność naukową, społeczną i publicystyczną na łamach czasopism naukowych i kulturalnych. Mieszkał w Poznaniu przy ul. Karola Libelta 14. Po zajęciu Poznania przez okupacyjne władze niemieckie, w listopadzie 1939 został uwięziony w obozie przesiedleńczym przy ul. Głównej, a następnie wysiedlony do utworzonego przez Niemcy Generalnego Gubernatorstwa. Jego organizm, chory na astmę, nie zniósł warunków transportu. Zmarł w szpitalu w Ostrowcu Świętokrzyskim 14 grudnia 1939. Został pochowany na tamtejszym cmentarzu, w grobowcu rodziny Walców. Kiedy w Poznaniu, w 1958, przy Towarzystwie Miłośników Miasta Poznania powstała Społeczna Komisja Uczczenia Zasłużonych, jej członkowie pomyśleli również o uczczeniu prof. Michała Sobeskiego. Celem tej komisji było sprowadzenie na nieczynny wówczas cmentarz starofarny na Wzgórzu św. Wojciecha zwłok osób o szczególnych zasługach dla regionalnej historii i kultury. W ten sposób powstał Cmentarz Zasłużonych Wielkopolan. W listopadzie 1962 na ten cmentarz sprowadzono także doczesne szczątki Michała Sobeskiego. Zwłoki zostały przewiezione samochodem Uniwersytetu, a nagrobek ufundowali jego profesorowie. Niestety, w lutym 1975 grób został sprofanowany, a tablica inskrypcyjna rozbita. Pamięć o miejscu pochówku Profesora z czasem zanikała. Dopiero kwerenda przeprowadzona w aktach Towarzystwa Miłośników Miasta Poznania, znajdujących się w poznańskim Archiwum Państwowym, potwierdziła fakt jego ekshumacji i lokalizację jego grobu. W październiku 2011 na grobie Sobeskiego został postawiony nowy nagrobek autorstwa artysty – rzeźbiarza Józefa Petruka, profesora Uniwersytetu Artystycznego w Poznaniu. Ufundował go Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, wspólnie z samorządami miasta i gminy Pleszew oraz powiatu pleszewskiego. Na płycie nagrobnej została umieszczona sentencja z jego dzieła „Przędziwo Arachny”: „Boć vita brevis, ars longa” (Życie krótkie, sztuka długa). Uroczystości przy grobie Profesora odbyły się 18 października w ramach obchodzonego w 2011 roku 400-lecia tradycji uniwersyteckich Poznania. Uniwersytecka sesja naukowa jemu poświęcona, połączona z otwarciem wystawy obrazującej jego życie i twórczość, miała miejsce w Auli Lubrańskiego 11 maja 2012. Była ona jednym z elementów Dekady Jubileuszowej poprzedzającej 100-lecie Uniwersytetu i częścią cyklu seminariów poświęconych założycielom uczelni. Tablice poświęcone jego pamięci znajdują się w budynku Wydziału Nauk Społecznych UAM i w Pleszewie. Ufundowało je społeczeństwo powiatu pleszewskiego z okazji 85-lecia Uniwersytetu w 2004 roku.

Michał Sobeski – fot. [za:] Michał Sobeski „Wokół filozofii i teorii sztuki”, Poznań 2011

Michał Sobeski był dwukrotnie żonaty. Pierwszy związek małżeński, z Anną Ireną Goebel, córką Wincentego i Heleny z Werczyńskich, zawarł w Warszawie 28 lipca 1908. Miał z nią syna Edwarda. Po raz drugi ożenił się 16 listopada 1923 w Kaliszu z Barbarą Starczewską, urodzoną w Ostrowie Wielkopolskim 14 lutego 1893. Była ona córką Jana Nepomucena Starczewskiego (ok. 1855 – 8.04.1915), radcy sądu ziemiańskiego w Ostrowie. Po śmierci męża okupację niemiecką spędziła w Ostrowcu Świętokrzyskim, a po jej zakończeniu zamieszkała w Szczecinie i tam zmarła 14 lutego 1961. Została pochowana na szczecińskim Cmentarzu Centralnym (kwatery 29c, rząd 12, nr 21).

Syn Michała, Edward Tomasz Wincenty, urodził się 17 maja 1912 w Krakowie². Był osobą wielce zasłużoną na polu patriotycznym. Kształcił się w Poznaniu. Tu ukończył szkołę powszechną i Państwowe Gimnazjum Humanistyczne im. Ignacego Paderewskiego, w którym w 1931 uzyskał świadectwo maturalne. W 1935 ukończył Szkołę Podchorążych Kawalerii w Grudziądzu i otrzymał stopień podporucznika zawodowego. Objął stanowisko dowódcy plutonu w 7. Pułku Strzelców Konnych Wielkopolskich w Poznaniu. W 1938 awansował do stopnia porucznika. W tymże roku zawarł związek małżeński z Katarzyną Dziewulską. We wrześniu 1939 brał udział w walkach z Niemcami, m.in. pod Biłgorajem. Po kapitulacji włączył

---

² „Polski słownik biograficzny”, op.cit., s. 460-461, biogram autorstwa Marii Krystyny Szacherskiej.

się w działalność konspiracyjną w Warszawie w ramach Służby Zwycięstwu Polski, a od wiosny 1941 w utworzonym przez gen. Stefana Grot-Roweckiego Związku Walki Zbrojnej. W strukturach Armii Krajowej został awansowany do stopnia rotmistrza i mianowany dowódcą batalionu „Bończa”. Sam również używał pseudonimu Bończa. Podczas Powstania Warszawskiego, w sierpniu 1944 roku, w ramach zgrupowania „Róg” walczył w rejonie Placu Zamkowego. Dowodził obroną części Starego Miasta. W czasie walk w obronie gmachu Pocztovej Kasy Oszczędności i katedry św. Jana, 27 sierpnia, został ranny w rękę i wyprowadził swój oddział kanałami do Śródmieścia. Poległ dnia 6 września 1944 na barykadzie przy rogu ul. Chmielnej i Nowego Świata i tam został pochowany. Pośmiertnie został odznaczony Krzyżem Orderu Virtuti Militari V klasy. Potomstwa nie pozostawił. W niektórych publikacjach poświęconych Powstaniu Warszawskiemu (m.in. Władysława Bartoszewskiego „1859 dni walczącej Warszawy”) występuje jako Franciszek Sobecki. Według informacji zawartej w biogramie zamieszczonym w „Polskim słowniku biograficznym”, jego zwłoki zostały ekshumowane w 1945, jednak nie ma go (także pod nazwiskiem Sobecki) w spisie osób spoczywających na Cmentarzu Powstańców Warszawy na Woli, dokąd przenoszono zwłoki osób pochowanych tymczasowo na ulicach podczas powstania, ani w wyszukiwarce grobów pozostałych warszawskich cmentarzy. Jego nazwisko zostało upamiętnione w Poznaniu, na ścianie wzniesionego na stokach Cytadeli pomnika 7. Pułku Strzelców Konnych.

Rodzeństwo Michała:

- Wanda, ur. 16.09.1879 w Pleszewie, zm. 27.06.1935 w Poznaniu, żona Wawrzyńca Głębockiego h. Doliwa, kupca, syna Nepomucena i Wiktorii z Żórawskich, ślub 1902 w Żydowie, pow. Gniezno
- Bronisław, ur. 17.07.1889 w Cielimowie, pow. Witkowo, kupiec, mąż Janiny Wiewiórowskiej, ur. 15.03.1890 w Samostrzelu
- Tadeusz, mąż Faustyny Boechan, c. Alfonsa, ślub 15.08.1912 w Wilkowie Polskim, rzeczoznawca zamieszkały w Poznaniu.

Rodzice Michała:

- Edmund Sobeski, ur. 10.05.1847 w Poznaniu, par. św. Marii Magdaleny (w metryce jego chrztu są imiona: Stanisław Edward), ślub 8.11.1876 w Poznaniu, par. św. Marii Magdaleny, USC Poznań – 6.11.1876, zm. 29.11.1912 w Cielimowie, par. Żydowo, pow. Gniezno, poch. w Gurowie (grób zachowany), absolwent Gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu, student prawa Uniwersytetu Wrocławskiego 1867-1870, członek Towarzystwa Literacko-Słowiańskiego 1867-1869, sędzia w Pleszewie

i Friedebergu na Śląsku (obecnie Mirsk k. Jeleniej Góry), pod koniec życia pozasłużbowy radca sądowy i dziedzic Cielimowa

- Paulina z Ulatowskich h. Jastrzębiec, ur. 16.06.1855 w Małachowie – Wierzbiczanach, ch. 1.08.1855 w Witkowie, pow. Gniezno, członkini Sodalicji Mariańskiej, zm. 21.03.1939 w Poznaniu, poch. na Cmentarzu Górczyńskim w Poznaniu (grób, na którym była także tablica z symbolicznym napisem poświęconym Michałowi, nie zachował się).

Dziadkowie Michała:

- Dionizy Sobeski, ur.1815, ślub z Józefą Karońską 17.06.1841 w Kłecku, zm. 25.04.1882 w Poznaniu, poch. na nie istniejącym już cmentarzu par. św. Marcina, właściciel Karsewa 1841-1846, a następnie Łubowa (pow. Gniezno), które odziedziczył po ojcu, sprzedał je Franciszkowi Lewandowskiemu w 1873.

- Józefa Karońska h. Syrokomla, c. Bonawentury i Ludwiny z Błociszewskich, ur. 1820, zm. przed 1876, żona Dionizego Sobieskiego

- Władysław Ulatowski h. Jastrzębiec, ur. 1828, zm. 17.06.1882 w Małachowie, poch. w Witkowie, ślub z Wandą Chełmicką 22.06.1853 w Poznaniu, par. św. Marcina, właściciel dóbr Małachowo –Wierzbiczany i Małachowo - Kępe, radca, dyrektor Towarzystwa Zabezpieczenia od Ognia i Gradu na Wielkie Księstwo Poznańskie, deputowany ziemiański, członek Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk

- Wanda Chełmicka h. Nałęcz, ur. 1828, zm. 2.10.1870 w Poznaniu, żona Władysława Ulatowskiego.

Pradziadkowie Michała:

- Jakub Sobeski, ur. ok. 1788, zm. 28.01.1854 w Łubowie (grób rodzinny przy kościele w Łubowie nie zachował się), notariusz publiczny, radca ziemiański poznański, komisarz sprawiedliwości sądu gnieźnieńskiego, właściciel Łubowa, kolator miejscowego kościoła, mąż: 1) Martyny Watta-Kosickiej h. Samson, 2) Aurelii Daleszyńskiej, ur. ok. 1811, c. Jana i Faustyny, ślub 26.11.1834 w Gnieźnie, par. farna pw. Św. Trójcy, zm.20.06.1847 w Poznaniu, par. św. Marcina, poch. w Łubowie. Jego synami z pierwszego małżeństwa byli: Władysław (ok. 1810 - 3.03.1886 Poznań), uczestnik powstań narodowych, poseł do sejmu pruskiego, dzierżawca Braciszewa, właściciel Łubówka i folwarku w Żernikach, mąż Florentyny z Zembruskich, Dionizy (1815-1882), dziadek Michała, i Gustaw (ur. ok. 1818), mąż Christiane Caroline geb. Fuernrohr (ślub 26.07.1846 w Gnieźnie, gmina ewangelicka)

- Martyna (Marcina) Watta-Kosicka h. Samson, ur. ok.1795, zm. 23.03.1831 w Łubowie , poch. w Tomicach, żona Jakuba Sobieskiego

- Bonawentura Karoński h. Syrokomla, ur. ok. 1780, ślub z Ludwiną (Ludwiką) Błociszewską 16.02.1817 w poznańskiej farze pw. św. Marii Magdaleny, dzierżawca Chlebowa, a następnie Gorzuchowa i Rzegnowa
- Ludwina Błociszewska h. Ostoja, ur. ok. 1795, zm. 20.01.1839 w Rzegnowie (par. Łubowo), żona Bonawentury Karońskiego
- Michał Ulatowski h. Jastrzębiec, ur. 21.04.1801 w Małachowie, s. Franciszka i Anny z Kruszewskich h. Abdank, zm. 16.06.1866, poch. w Witkowie, właściciel Małachowa - Wierzbiczan
- Emilia Nowacka, ur. ok. 1800, śl. 13.02.1826, żona Michała Ulatowskiego
- Piotr Chełmicki h. Nałęcz, ur. 1792, zm. 1876 (pochowany w zachowanym do dziś grobowcu rodziny Chełmickich w Gurowie), właściciel Żydowa i Gurowa, tajny radca sprawiedliwości, prezes sądu apelacyjnego w Poznaniu, syndyk generalny ziemstwa poznańskiego, sędzia trybunału najwyższego departamentu poznańskiego
- Paulina Muenzberg ur. 1803, zm. 1877, c. kupca gnieźnieńskiego Daniela Muenzberga, żona Piotra Chełmickiego.

We wszystkich biogramach Michała występuje informacja, że urodził się w rodzinie ziemiańskiej. Jednak równie trafne jest stwierdzenie, że pochodził z rodziny prawniczej. Jego bezpośredni przodkowie, a także osoby z nimi spokrewnione, sprawowały różne funkcje sądowe. Szlachecki rodowód ze strony matki filozofa i jego babki ojczystej jest niewątpliwy, lecz informacje o przodkach w linii męskiej nie dają podstawy do takiego twierdzenia. Wprawdzie pradziadek Michała, Jakub, był właścicielem Łubowa, lecz w księgach metrykalnych nie jest określany w sposób typowy dla stanu szlacheckiego, czyli jako urodzony (*generosus*), lecz jako szlachetny (*nobilis*), co w XIX wieku dotyczyło również mieszczan o wysokiej pozycji społecznej. Także szlachetnym był nazywany w Gnieźnie Daniel Muenzberg, kupiec i właściciel nieruchomości, ojciec Pauliny, żony Piotra Chełmickiego. Syn Jakuba Sobeskiego, Dionizy, który po ojcu odziedziczył Łubowo, i wnuk Edmund (ojciec Michała), w dokumentach pruskich nigdy nie używali przyimka „von” znamionującego stan szlachecki. Nasuwa się pytanie: jakie były wcześniejsze pokolenia tej rodziny? Problemy pojawiają się już z ustaleniem miejsca urodzenia Dionizego. Według wpisu w kartotece ewidencji ludności miasta Poznania, prowadzonej od 1870 roku przez pruską policję, miejscem jego urodzenia w 1815 był Inowrocław, natomiast jego syn Edmund, zgłaszając zgon ojca w poznańskim Urzędzie Stanu Cywilnego podał Łubowo. Tymczasem wpisu urodzenia Dionizego brak zarówno w księdze parafii łubowskiej, jak i inowrocławskiej. Z kolei dr Wojciech Skowroński, lekarz i genealog, w swoich zapiskach genealogicznych, zdeponowanych w Bibliotece PTPN, podaje Gniezno. Jednak metryki urodzenia Dionizego nie ma także

w księgach gnieźnieńskiej fary. Również nie wiadomo, gdzie urodził się ojciec Dionizego, Jakub. Prawdopodobnie był synem Stanisława i Doroty z Rozdeckich. Wynika to z metryki ślubu jego prawdopodobnego brata Jana, zawartego 18.06.1823 w parafii Pieranie z Anną Szuwalską, córką Macieja i Magdaleny z Piekarskich, właścicieli Dziewy. Tenże Jan, urodzony 7 marca 1790, ukończył szkołę reformatów w Pakości, po czym był zarządcą majątku kasztelanowej inowrocławskiej Magdaleny Dąbskiej w Kaczkowie k. Gniewkowa. Po ślubie osiadł w Dziewie, gdzie w latach 1825-1846 urodziło mu się 10 dzieci. Zmarł 7 maja 1875 w Gąbinie, pochowany został przy kościele w Chomętowie. Takie informacje podaje dr Katarzyna Podczaska z biura „Forza Cuiavia” w Inowrocławiu, promującego region kujawsko-pomorski. Według tejże, braćmi Jana i Jakuba byli: Józef i ksiądz Norbert (17.06.1793-5.09.1871), prałat, dziekan kapituły kujawsko – kaliskiej, proboszcz w Służewie, tamże pochowany. Wymienione miejscowości leżą w okolicach Inowrocławia, więc można wnioskować, że w linii męskiej jest to rodzina o korzeniach kujawskich.

Zagadkowe jest również pochodzenie nazwiska. Patrząc na nie z etymologicznego punktu widzenia, nasuwa się skojarzenie z nazwą osobową Sobek, będącą skróconą formą imienia Sobiesław lub Sebastian, w okresie staropolskim nazywanego także Sobestianem. Nazwisko Sobeski, a także jego żeńska forma, według portalu www.moikrewni.pl, obecnie w Polsce nie występuje. „Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych”, wydany w 1994 na podstawie danych PESEL, podaje, że wówczas zamieszkiwały w Polsce dwie osoby tego nazwiska: w województwie warszawskim i łódzkim.³ Być może rzadkość jego występowania jest związana z faktem, że jest ono „odpryskiem” od dość popularnego nazwiska: Sobecki (jak podaje wymieniony portal, obecnie w Polsce są 2822 osoby tego nazwiska, w tym w pow. inowrocławskim 107). Skłania ku temu zapis ślubu w parafii Kościelec Kujawski z roku 1827 (nr 1). Tamże związek małżeński zawarła 20-letnia panna Ludwika Sobecka alias Sobeska, córka Walentego i Rozalii z Janowskich, z 45-letnim wdowcem Stanisławem Tomaszewskim. Niestety, brak starszych ksiąg metrykalnych Kościelca Kujawskiego nie pozwala stwierdzić, czy wymieniona Ludwika urodziła się w tej parafii. Zapewne rozwiązanie zagadki wcześniejszych pokoleń tego nazwiska znajduje się w księgach metrykalnych jednej z kujawskich parafii lub w staropolskich księgach sądowych dotyczących obszaru Kujaw.

---

³ „Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych” pod redakcją Kazimierza Rymuta, t.8, Kraków 1994.

Grób Michała Sobieskiego na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan w Poznaniu – fot. autora

SUMMARY

Leszek Krajkowski, *The genealogy of the philosopher Michał Sobieski.*

The author presents the descent of the family of philosopher Michał Sobieski. He was one of the four founders of the University of Poznań (currently the Adam Mickiewicz University) in May 1919, and the first Dean of its Philosophy Department. His academic work was principally concerned with Aesthetics and the Philosophy of Art. Among Professor Sobieski's ancestors were landowners, who also held senior legal positions.

Źródła:

Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie :

- księgi metrykalne parafii katolickich: Gniezno – św. Trójcy, Inowrocław, Łubowo, Pieranie
Archiwum Państwowe w Bydgoszczy – Oddział w Inowrocławiu:

- księgi metrykalne parafii katolickiej Kościelec Kujawski

Archiwum Państwowe w Poznaniu:

- akta miasta Poznania: kartoteka ewidencji ludności 1870-1931

- księgi metrykalne: gminy ewangelickiej Gniezno

parafii katolickich: Poznań – św. Marcina, Poznań – św. Marii Magdaleny

- księgi metrykalne USC: Poznań – obwód miejski, USC Gniezno – obwód miejski

Biblioteka Kórnicka PAN:

- Teki Dworzaczka

Biblioteka Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk:

- Archiwum dra Wojciecha Skowrońskiego

Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu

- nekrologi prasowe („Dziennik Poznański” i „Kurier Poznański”)

